

A MEDDŐ-, A SALAK-, A PERNYEHÁNYÓKRA, VALAMINT A ZAGYTEREKRE SPONTÁN BETELEPÜLT LEGGYAKORIBB GYÓGY- ÉS MÉRGEZŐ HATÁSÚ FÜFÉLÉK ÉS GYOMFAJOK

Tóth Sebestyén

1964 óta módomban állt az emberi tevékenységek által megkárosított tájak rekultivációs módszereit figyelemmel kísérni, s azok sikerét hazai és nemzetközi tapasztalatok alapján minősíteni. Idegeket borzoló volt hallani, hogy „holdbéli tájak” keletkeznek, s ezek eredeti állapotának helyreállítását rendeli el az egymást követő törvények sorozata. A helyreállítás módszerei kidolgozatlanok voltak, a szükséges költségek biztosítása mindig vita tárgyát képezte. Közben a természet dolgozott. A károsodott területeken megindult a növényzet, az állatok, a mikroszervezetek spontán betelepülése, elszaporodása, biogecőnozis alkotása. Irodalmi források felhasználásával több mint 500 növényfaj spontán betelepüléséről szereztem az eddigiek során tudomást Európa, Ázsia és Észak-Amerika károsodott területein. E növényfaj tömegből igyekeztem kiszűrni azokat, amelyek gyógyhatással, mérgező hatással, esetleg mindkét hatással rendelkeznek. A 127 regisztrált növényből 69 gyógyhatású, 35 mérgező, 23 pedig gyógy- és mérgező hatásúnak bizonyult.

A vizsgálódás eredményeként megállapítható, hogy tetemes számú gyógynövény spontán betelepülésére lehet számítani a meddőhányókon, a salak-, a pernyehányókon és a zagytereken. E helyeken megfelelő beltartalmi vizsgálatok elvégzését követően sor kerülhet gyógynövény gyűjtőhelyek kijelölésére, de létrehozhatók üzemszerű természetű területek is.

A mérgező, valamint a gyógy- és mérgező hatású növények esetében arra kell gondolni, hogy a fűállományok legelő állatokkal való hasznosítása veszélyeket rejthet magában. Legyünk tehát óvatosak.

1. táblázat

A meddő-, a salak-, a pernyehányókon, valamint a zagytereken élő, spontán betelepült gyógy- és mérgező hatású fűfélék és gyomfajok

A fajok latin neve – magyar neve	Gyógy	Mérgező	Gyógy és mérgező
	hatás		
<i>Achillea millefolium</i> L.-közönséges cickafark			X
<i>Agrimonia eupatoria</i> – apróbojtorján	X		
<i>Agropyron repens</i> – tarackbúza	X		
<i>Alchemilla vulgaris</i> L. – palástfü	X		
<i>Alisma plantago-aquatica</i> L. – vízi hídör		X	
<i>Amaranthus retroflexus</i> – szőrös disznóparéj		X	
<i>Angelica sylvestris</i> – erdei angyalgyökér	X		
<i>Antennaria dioica</i> L. – kétlaki macskatalp	X		
<i>Anthyllis vulneraria</i> – nyulszapulka	X		

<i>Arctium tomentosum</i> L. – bojtorján	X	
<i>Arenaria serpyllifolia</i> L. – kakukkhomokhúr		X
<i>Artemisia absinthium</i> L. – fehér üröm		X
<i>Artemisia dracuncululus</i> L. – tárkony	X	
<i>Artemisia vulgaris</i> L. – közönséges üröm		X
<i>Betonica officinalis</i> L. – orvosi tisztesfű	X	
<i>Caluna vulgaris</i> L. – csarabfű	X	
<i>Capsella bursa-pastoris</i> L. – pásztortáska		X
<i>Carum carvi</i> L. – réti kömény	X	
<i>Centaurea umbellatum</i> – kis ezerjófű	X	
<i>Centaurea deffusa</i> L. – imola		X
<i>Chamomilla recutita</i> – kamilla	X	
<i>Chelidonium majus</i> – vérehulló fecskefű	X	
<i>Chenopodium hybridum</i> – pokolvar libatop		X
<i>Cichorium intybus</i> L. – kék katángkóró	X	
<i>Convolvulus arvensis</i> L. – aprószulák		X
<i>Consolida regalis</i> – mezei szarkaláb	X	
<i>Cuscuta trifolii</i> – herehajtó		X
<i>Cynoglossum officinale</i> L. – közönséges ebnyelvű	X	
<i>Descurainia sophia</i> L. – sebforrasztófű		X
<i>Echium vulgare</i> L. – kígyószisz	X	
<i>Eriophorum polystachion</i> L. – többkalású gyapjúsás		X
<i>Equisetum arvense</i> L. – mezei zsurló		X
<i>Equisetum hiemale</i> L. – téli zsurló		X
<i>Equisetum palustre</i> L. – mocsári zsurló		X
<i>Erodium cicutarium</i> – gémorrfű	X	
<i>Erysimum canescens</i> L. – szürke repcsény	X	
<i>Erysimum cheiranthoides</i> L. – violás repcsény		X
<i>Erysimum crepidifolium</i> – sziklai repcsény		X
<i>Eupatorium cannabinum</i> – sédkender	X	
<i>Euphorbia cyparissias</i> L. – farkas kutyatej		X
<i>Euphorbia helioscopia</i> L. – napraforgó kutyatej		X
<i>Euphrasia rostkoviana</i> – orvosi szemvidítő	X	
<i>Filipendula ulmaria</i> Maxim – közönséges legyezőfű	X	
<i>Fragaria vesca</i> L. – szamóca	X	
<i>Fumaria officinalis</i> – orvosi füstike	X	
<i>Galeopsis speciosa</i> L. – szőrös kenderkefű		X
<i>Galium aparine</i> L. – ragadós galaj	X	
<i>Galium verum</i> L. – tejoltófű	X	
<i>Geum urbanum</i> L. – vadgyömbér	X	
<i>Geranium robertianum</i> – nehézszagú gólyaorr	X	
<i>Glechoma hederaceae</i> L. – borzas repkény	X	

<i>Glyceria plicata</i> Fries – harmatkása		X	
<i>Gypsophila paniculata</i> L. – fátyolvirág	X		
<i>Helianthus annuus</i> – napraforgó	X		
<i>Heracleum sibiricum</i> L. – szibériai medvetalp		X	
<i>Heracleum spondylium</i> – medvetalp			X
<i>Herniaria glabra</i> L. – kopasz porcikafű	X		
<i>Hierochloa odorata</i> L. – szentperjefű	X		
<i>Hypericum perforatum</i> L. – orbáncfű			X
<i>Knautia arvensis</i> – ördög szemfű	X		
<i>Lactuca serriola</i> – keszeg saláta		X	
<i>Lamium album</i> – fehér árvacsalán	X		
<i>Leonurus cardica</i> – szűrös gyöngyajak	X		
<i>Linaria vulgaris</i> L. – közönséges gyújtoványfű			X
<i>Lythrum salicaria</i> – réti füzény	X		
<i>Medicago sativa</i> L. – lucerna	X		
<i>Melilotus alba</i> – fehér somkóró		X	
<i>Melilotus officinalis</i> L. – orvosi somkóró			X
<i>Mercurialis annua</i> L. – hashajtó szélfű			X
<i>Oenothera biennis</i> – parlagi ligetszépe	X		
<i>Origanum vulgare</i> – szurokfű	X		
<i>Papaver dubium</i> – bújdosó mák		X	
<i>Papaver rhoeas</i> – pipacs			X
<i>Petasites officinalis</i> – acsalapu	X		
<i>Pimpinella saxifraga</i> L. – hasznos földi tömjén	X		
<i>Plantago lanceolata</i> L. – lándzsás útifű	X		
<i>Plantago major</i> L. – nagy útifű	X		
<i>Poligonum lapatifolium</i> L. – lapulevelű keserűfű		X	
<i>Polygonum aviculare</i> L. – madárkeserűfű	X		
<i>Polygonum persicaria</i> L. – baracklevelű keserűfű		X	
<i>Potentilla anserina</i> L. – libapimpó			X
<i>Prunella vulgaris</i> – közönséges gyíkfű	X		
<i>Pulmonaria</i> sp. – tüdőfű	X		
<i>Ranunculus acer</i> L. – réti boglárka		X	
<i>Ranunculus repens</i> L. – kúszó boglárka		X	
<i>Ranunculus sceleratus</i> L. – torzsika boglárka		X	
<i>Raphanus raphanistrum</i> – repcsény retek		X	
<i>Rumex acetosa</i> L. – mezei sóska	X		
<i>Rumex acetosella</i> L. – juhsóska		X	
<i>Rumex crispus</i> – fodros lósóska		X	
<i>Rumex obtusifolius</i> – réti lósóska			X
<i>Sanguisorba officinalis</i> – őszi vérfű	X		
<i>Saponaria officinalis</i> L. – szappanvirág	X		
<i>Scrophularia nodosa</i> – görcsös görvényfű			X
<i>Sedum acre</i> – varjúháj	X		
<i>Senecio jacobaea</i> L. – jakabnap aggófű		X	

<i>Senecio vulgare</i> L. – közönséges aggófű		X
<i>Setaria viridis</i> Beauv – zöld muhar		X
<i>Sinapis alba</i> L. – fehér mustár	X	
<i>Sinapis arvensis</i> L. – vadrepce		X
<i>Solanum nigrum</i> L. – fekete ebszóló		X
<i>Solidago gigantea</i> – magas aranyvessző	X	
<i>Solidago virgaurea</i> L. – erdei aranyvessző	X	
<i>Stachys recta</i> L. – hasznos lisztesfű		X
<i>Stellaria graminea</i> L. – pázsitos csillaghúr		X
<i>Stellaria media</i> L. – tyúkhúr		X
<i>Stipa capillata</i> L. – kunkorgó árvalányhaj		X
<i>Succisa pratensis</i> Moench. – ördögharapta fű	X	
<i>Symphytum officinale</i> – fekete nadálytő		X
<i>Tanacetum vulgare</i> L. – gilisztaűző varádics		X
<i>Thymus serpyllum</i> – keskenylevelű kakukkfű	X	
<i>Thymus</i> sp. – kakukkfű alfaj	X	
<i>Traxacum officinale</i> L. – gyermekláncfű	X	
<i>Trifolium hybridum</i> – korcs (svéd) here		X
<i>Trifolium pratense</i> – réti lóhere	X	
<i>Trifolium repens</i> – fehér here	X	
<i>Tussilago farfara</i> L. – márti lapu	X	
<i>Urtica dioica</i> L. – nagy csalán		X
<i>Urtica urens</i> L. – kis(égető) csalán		X
<i>Veratrum lobelianum</i> Bernh. – zászpa		X
<i>Verbascum phlomoides</i> – szőszös ökörfarkkóró	X	
<i>Verbascum thapsus</i> L. – molyhos ökörfarkkóró	X	
<i>Verbascum thapsiforme</i> – keskenylevelű ökörfarkkóró	X	
<i>Veronica chamaedrys</i> L. – veronikafű	X	
<i>Veronica officinale</i> L. – orvosi veronika	X	
<i>Viola arvensis</i> Murr. – mezei árvácska	X	
<i>Viola tricolor</i> – háromszínű ibolya	X	

Forrásmunkák jegyzéke

- Csapody I.–Csapody V.–Jávorka S.: Erdő-mező növényei. Natura, Budapest, 1980, 201.
- Csibrik, Sz.T.: Formirovanie rasztitel'nyh szoobscsesztv v proceszsze szamozarasztanija na otvalah ugol'nyh mesztorozsdenij Urala. Rasztenija i promüslennaja szreda. Szverdlovszk, 1979, 23-59. p.
- Csibrik, Sz.T.–Nagibina, I.T.–Rjabkova, E.T.: O mikotrofnosztii rasztenij na otvalah ugol'nyh razrabotok Urala. Raszt. i. prom. szreda. Szverdlovszk, 1980, 33-79. p.
- Dzübov, Sz. D.: O szamozarasztanii i ego uszkorenii. Raszt. i. prom.szreda. Szverdlovszk, 1979, 60-68. p.
- Haraszi E.: Az állat és a legelő. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 1973, 148-173. p.

- Kolesznikov, P.B.–Mahonina, J.G.–Csibrik, Sz.T.: Esztesztvennoc formirovanie pocsvennogo i rasztitel'nogo pokrovov na otvalah cseljabinszkogo burougol'nogo baszszejna. Raszt. i prom. szreda, Szverdlovszk, 1976, 70-122. p.
- Mahnov, K.A.–Csibrik, Sz.T.: Ékologicseszkie osnovü i metodü biologicseszkoj rekul'tivacii zolootvalov teplovüh élektrosztancij na Urale. Ekateringburg, 2002, 356 p.
- Mahonina, I.G.–Csibrik, T.Sz.: Agrohimicseszka ja i geobotanicseszka ja harakterisztika terrikonov ugol'nüh saht Urala. Raszt. i prom szreda, Szverdlovszk, 1978, 93-125. p.
- Mahonina, I.G.–Csibrik, Sz.T.–Uzsegova, A.I.: Proceszszü formirovanija pocsvennogo i rasztitel'nogo pokrovov na otvalah akkermanovszkogo zselezorudnogo mesztorozsdenija (sztepnaja zona zaural'ja). Raszt. i prom. szreda, Szverdlovszk. 1976, 132-143. p.
- Mészáros E.: Termeszthető gyógynövények. Anno Bt. 2000, 240 p.
- Matorina, L.V.–Izsevszkaja, I.T.: Szravnitel'naja harakterisztika rasztitel'nogo pokrova na otvalah otrütüh razrabotok burogo uglja i zseleznoj rudü. Raszt. i prom. szreda, Szverdlovszk, 1980, 81-87. p.
- Paszünkova M.V.: Formirovanie rasztitel'noszti na otvalah buszku'lszkogo mesztorozsdenija ogneupornüh glin. Raszt. i prom. szreda. Szverdlovszk, 1978, 26-32. p.
- Pikalova, M.G.–Szeraja, P.G.–Nikulina, V.M: Sztruktura i proizvoditel'noszt' rasztitel'nüh szoobszeszstv na zolootvaloh central'noj csaszti vosztočno-evropejszkoj ravninü. Raszt. i prom, szreda, Szverdlovszk, 1976, 31-46.p.
- Plant performance on surface coal mine spoil in Eastern United States. Soil Conservation Service U. S. Depart. of Agric. SCS-TP-155 Issued. April, 1978, 76 p.
- Plant Materials for Use on Surface-Mined Lands in Arid and Semiarid Regions. Soil Conservation Service, SCS-TP-157 EPA 600/7-79-134. Issued january 1982, 88 p.
- Podhajsky, F.M.–Smolik, D.: Technologické postupy uprav krajiny po těžbě a zpracování rudných a nerudných surovin rekultivacemi. UVR, Praha, 1986, 280 p.
- Rápóti J.–Romváry V.: Gyógyító növények. Medicina, Budapest, 1980, 511 p.
- Reva, L.M.–Harhota, I.A.–Dmitrenko, P.P.: Rasztitel'noszt' tehnogennüh zemel' v Donbaszsze. Raszt i prom. Szreda, Szverdlovszk, 1978, 33-43.p.
- Silova, I. I.: Vlijanie zagraznenija nef'tju na formirovanie rasztitel'noszti v uszlovijah tehnogennüh peszkov neftegazodobüvajuscsih rajonov szrednego Priob'ja. Raszt. i prom. szreda, Szverdlovszk, 1978, 44-52. p.
- Siskin, K.B.: Jadovitüe raszteni ja lugov i pasztbiscs. AN SzSzSzR, Moszkva-Leningrád, 1950, 523 p.
- Szeraja, P.G.–Subin, M.F.: Oszobennoszti rosztja i razvitija pionernüh raszteni j pri vürascivanii ih na karmmenougol'noj zole. Raszt. i prom. szreda. Szverdlovszk, 1976, 56-62. p.
- Tóth Sebestyén: Termőhelyismerettan II. Gyöngyös, 2002, 381-393. p.
- Tóth S.–Máthéné G.G.–Hangyel L.: A spontán benövényesedés jelentősége és elősegítésének lehetséges megoldásai a lignitkölfejtések meddőhányóin. Alföldi Tudományos Tájgazdálkodási Napok. Vidékfejlesztés, Mezőtúr, 1999, I. 179-191. p.

Szerző: Dr. Tóth Sebestyén, ny. tud. osztályvezető
Károly Róbert Főiskola 3356 Kompolt, Fleischmann u. 11.